

Złoty środek do szczęścia – etyka Arystotelesa

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra dydaktyczna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Kraków 1955.
- Źródło: Zbigniew Herbert, *Pan Cogito o cnocie*, [w:] Zbigniew Herbert, *Raport z oblężonego miasta*, 1984.
- Źródło: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Kraków 1956, s. 8.
- Źródło: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Warszawa 1956, s. 18.
- Źródło: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Warszawa 1956, s. 4.
- Źródło: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Warszawa 1956, s. 56.

- Źródło: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Warszawa 1956, s. 57.
- Źródło: Alasdair MacIntyre, *Dziedzictwo cnoty. Studium z teorii moralności*, tłum. Adam Chmielewski, Warszawa 1996, s. 71.
- Źródło: *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Warszawa 1956, s. 18.
- Źródło: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Warszawa 1956, s. 45.

Złoty środek do szczęścia – etyka Arystotelesa

Autor nieznany, *Arystoteles piszący przy pulpicie*
Źródło: domena publiczna.

Errare humanum est – starożytna sentencja pomaga nam godzić się z własnymi porażkami oraz uczy wyrozumiałości wobec cudzych błędów. Z kolei Chrystusowe napomnienie w sprawie łatwości dostrzegania źdźbła w oku bliźniego i równoczesnej ślepoty na belkę we własnym przypomina, że tak łatwo o wyrozumiałość wobec siebie, a znacznie trudniej wobec drugich. Jednak pewien rodzaj bezwzględności w ocenie zachowania innych ludzi nie musi wynikać z hipokryzji czy złej woli. Wręcz przeciwnie – jest konsekwencją wiary, że niektórzy ludzie są wyjątkowo dobrzy, mogą służyć i służą za moralne drogowskazy. A dokładniej – jest konsekwencją załamania się tej wiary w obliczu haniebnych i okrutnych działań osób, które stanowiły dla nas ucieleśnienie cnót. Jeśli w parze z utratą wiary w cnotliwość moralnych autorytetów idzie utrata wiary w sens bycia cnotliwym, to przewodnicy moralni z przeszłości nie tylko dopuścili się występku, ale ponadto doprowadzili do demoralizacji tych, którzy im zaufali.

Każdy z nas przeżył wiele rozczarowań zachowaniem innych osób i sam zapewne był źródłem rozczarowania dla kogoś. Jednak siła oddziaływania demaskacji naszych autorytetów i wzorów jest wyjątkowo duża. Skąd się bierze? Być może stąd, że wyraźną częścią naszej historii myśli etycznej jest nurt zwany etyką cnoty, a nasze codzienne poglądy na to, kto czyni dobro i kto czyni zło, są przez tę tradycję mocno ukształtowane. Jeśli jesteśmy przekonani o tym, że ktoś jest dobry, szlachetny i przyzwoity, to zakładamy, że w żadnym razie nie dokona czynów złych, haniebnych i nieuczciwych. Być może mamy

rację, ale ponieważ nigdy nie będzie dane nam do końca poznać innych osób, zwłaszcza tych, których obraz mamy ukształtowany poprzez media, to bywa, że ten rodzaj rozumowania okazuje się zwodniczy.

Sprawdź, czy jeden z najważniejszych głosów na temat cnoty w kulturze europejskiej – Arystotelesowy – przekonuje cię i wzmacnia wiarę w siłę autorytetów.

Twoje cele

- Podasz przykłady zachowania właściwego etyce cnoty.
- Poznasz główne założenia antropologiczne Arystotelesa: o teleologicznym charakterze działania ludzkiego, koncepcję duszy oraz wynikające z niej obrazy ludzkiej szczęśliwości, etyczną teorię złotego środka.
- Zestawisz i porównasz poglądy Arystotelesa na temat ludzkiego charakteru z wypowiedziami na ten temat z obszaru literatury.

Przeczytaj

Dokąd zmierza człowiek?

Arystoteles postrzegał człowieka jako istotę kierującą się celami, czyli zmierzającą w swoich działaniach do określonych osiągnięć. Spośród rozlicznych celów ludzkich dążeń jeden jest szczególny:

((Arystoteles

Etyka nikomachejska

Cel, którego pragniemy dla niego samego i ze względu na który pragniemy też wszystkich innych rzeczy (...) taki cel jest chyba dobrem samym przez się i dobrem najwyższym.

Źródło: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Warszawa 1956, s. 4.

Zdaniem filozofa łatwiej nam będzie do tego celu zmierzać, jeśli zbadamy, czym on dokładnie jest. Aby skutecznie zajmować się takimi kwestiami, trzeba osiągnąć dojrzałość, a więc być w momencie życia, w którym człowiek nie kieruje się namiętnościami, ale rozumnie kształtuje swe pragnienia, jak też rozumnie działa.

Co jest najwyższym dobrem?

Arystoteles postrzegał ludzkie życie jako coś, w czym zawsze zmierzamy do określonego celu. Mogą to być cele autoteliczne lub instrumentalne. Celowość obecna jest we wszystkich ludzkich działaniach i sztukach, w których poszczególne i pomniejsze czynności są podejmowane ze względu na cel sam w sobie danej działalności bądź sztuki. Na przykład takimi celami ostatecznymi są: w medycynie – zdrowie; w sztuce dowodzenia – zwycięstwo; w budownictwie – dom. Ale czy owe cele ostateczne w określonych dziedzinach naszego życia dadzą się podporządkować jakiemuś innemu jeszcze celowi? Czy budując dom, budujemy go wyłącznie dla zbudowania domu? Czy podejmujemy się walki o zwycięstwo wyłącznie dla odniesienia zwycięstwa?

Pewne cele mogą mieć zarazem charakter autoteliczny, jak też instrumentalny (np. codzienne bieganie, które uprawia się zarówno dla zachowania zdrowia oraz właściwej sylwetki, jak też dla przyjemności płynącej z samego procesu biegania).

((Arystoteles

Etyka nikomachejska

Tak więc, jeśli jedna jedyna tylko rzecz, która jest czymś ostatecznym, to ona byłaby tym, czego szukamy, która jest najostateczniejsza (...).

Bezwzględnie więc ostateczne jest to, do czego się dąży zawsze dla niego samego, a nigdy dla czegoś innego.

Źródło: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Warszawa 1956, s. 18.

Tym czymś jest – oczywiście – szczęście.

Niezależnie od wykształcenia ludzie uważają, że najważniejszym celem ludzkiego życia jest szczęście. Jednak bardzo zróżnicowane opinie dotyczą tego, czym owo szczęście ma być. Niekiedy nawet ta sama osoba w różnych momentach swojego życia inaczej definiuje pojęcie szczęścia. Warto – zdaniem Arystotelesa – poświęcić trochę wysiłku, aby jak najwłaściwiej odpowiedzieć na pytanie, czym ono jest. Uczeń Platona proponuje inną drogę dochodzenia do tej wiedzy niż jego nauczyciel: od tego, co znamy i wiemy, przechodźmy do tego, czego szukamy. Tym, co znane, są osoby, które znają i wcielają w swoje życie dobre zwyczaje. Ludzie – według Arystotelesa – dzielą się na trzy rodzaje ze względu na wybierany rodzaj życia i rozumienie szczęścia:

((Arystoteles

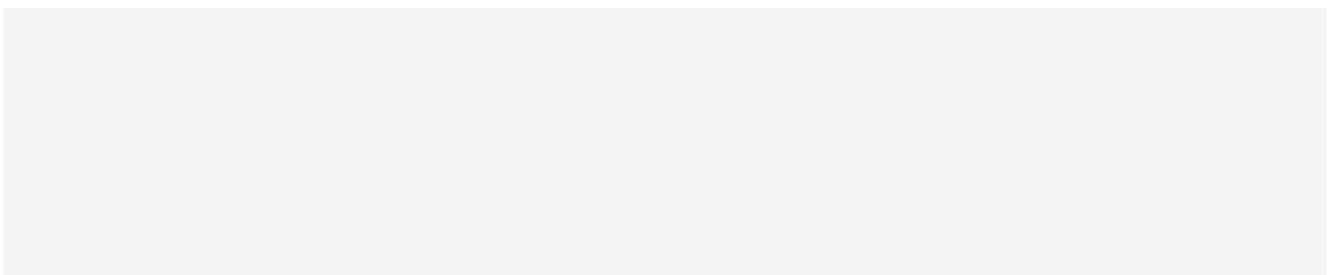
Etyka nikomachejska

Niewykształcony ogół i prostacy widzą je w rozkoszy; dlatego też zadowolają się życiem polegającym na używaniu (...) prócz wyżej wspomnianego życie poświęcone bądź działalności obywatelskiej, bądź teoretycznej kontemplacji.

Źródło: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Kraków 1956, s. 8.

W ocenie filozofa pierwszy sposób życia upodabnia nas do bydła; drugi – wyraża wyższą kulturę, cechuje ludzi poświęcających się działalności obywatelskiej, jednak pogoń za zaszczytami jest pogonią za dobrem, które zależy od dobrej lub złej woli innych osób. Najwyższy rodzaj dobra nie powinien zaś zależeć od zewnętrznych okoliczności i osób – tkwić raczej będzie w tym, kto je posiada, i jako takie będzie dobrem trwałym, które nie tak łatwo utracić z powodu działania osób postronnych. Możemy spodziewać się, że życiem, które Arystoteles uzna za zmierzające do osiągnięcia najwyższego dobra, będzie trzeci rodzaj: życie poświęcone [teoretycznej kontemplacji](#).

Jak zmierzać do szczęścia? Cnoty etyczne i cnoty [dianoetyczne](#)

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

Życie szczęśliwe to życie zgodne z dzielnością duszy. Zatem do życia szczęśliwego potrzebujemy – zdaniem Arystotelesa – dzielności etycznej, bo jest to doskonałość naszej pożądlivej części duszy. Z kolei źródłem jeszcze większego szczęścia jest osiągnięcie dzielności także przez część rozumną duszy – czyli życie poświęcone kontemplacji teoretycznej. Wszelako życie zgodne z dzielnością etyczną jest już pewną formą szczęścia, a bez niego niemożliwa jest forma najwyższa szczęścia. I choć obie formy życia szczęśliwego oparte są na wewnętrznych trwałych dyspozycjach charakteru danej osoby i w tym sensie gwarantują jej dużą niezależność w doświadczaniu najwyższego dobra, to jednak w dużej mierze możliwość osiągnięcia tej niezależności jest uwarunkowana czynnikami zewnętrznymi. O ileż prostsza droga do cnoty będzie we wspólnocie, w której obowiązują należyte prawa i obyczajność zgodna z rozumem; człowiek od narodzin uczony jest właściwego zachowania i poniekąd wydaje mu się ono naturalne i oczywiste, tym bardziej jeśli jego bezpośredni wychowawcy są ludźmi cnotliwymi. Trudniej z kolei będzie nabyć trwałą dyspozycję do czynienia dobra komuś, kto od dziecka był przyzwyczajony do działania bezrozumnego. Bezcenna jest rola wychowania i państwa – zdaniem Arystotelesa – w kształtowaniu właściwego charakteru człowieka.

Słownik

cele autoteliczne

(gr. *autos* - ten sam; *telos* - cel) cele autoteliczne są celami samymi w sobie, nie służą realizacji innych celów; realizacja tych celów jest dobrem samym w sobie; nie ocenia się ich, ponieważ są ona wartością z powodu swego istnienia, (np. słuchanie muzyki dla przyjemności słuchania muzyki)

cele instrumentalne

cele instrumentalne stawiamy przed sobą, by zrealizować inne cele, (np. zakup odtwarzacza, który pozwoli nam słuchać muzyki)

cnota

(gr. *areté*, w filozofii rzymskiej *virtus*, na polski tłumaczona również jako „dzielność”) ukształtowana cecha charakteru, która jest wyrazem dojrzałości moralnej

cnoty dianoetyczne

(gr. *dianoia* – myślenie dyskursywne, rozum, wiedza; *ethos* – obyczaj) w filozofii Arystotelesa rodzaj intelektualnych i trwałych dyspozycji, do których należy mądrość teoretyczna, zdolność rozumienia i mądrość praktyczna

etyka cnoty

nurt etyczny, w którym moralne oceny ludzkich działań są ugruntowane w moralnej ocenie osoby, która dokonuje tych działań: dobrzy ludzie czynią dobro, źli ludzie czynią zło; jednym z pierwszych i najważniejszych w historii etyki filozofów reprezentujących ten nurt myśli etycznej był Arystoteles; współcześnie tradycję etyki cnoty odnowił A. MacIntyre

sztuka

(gr. *techne*, łac. *ars*) w starożytności rozumiana była jako umiejętność celowego wytwarzania rzeczy (stanów rzeczy) zgodnie z określonymi prawidłami, jej sens był bliski znaczeniu polskiego słowa „rzemiosło”

Gra dydaktyczna

Polecenie 1

Rozwiąż interaktywny quiz i sprawdź swoją wiedzę na temat etyki Arystotelesa. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 5 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.

Test

Sprawdź swoją wiedzę na temat etyki Arystotelesa, biorąc udział w grze.

Poziom trudności:

łatwy

Limit czasu:

5 min

Twój ostatni wynik:

-

Uruchom

Źródło: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Kraków 1955.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Połącz we właściwe pary postawy i odpowiadający im złoty środek, czyli etyczną cnotę.

dowcipność, łagodność, poczucie własnej wartości, uprzejmość

zarozumiałość + zbyt duża samokrytyka	
porywczność + uległość	
szyderstwo + pośepność	
służalczość + bezczelność	

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Wskaż cechy, które Arystoteles uznałby za cnoty.

- męstwo
- sprawiedliwość
- roztropność
- spostrzegawczość
- wrażliwość

Ćwiczenie 4

Jose Ortega y Gasset napisał: „Dopiero w samotności człowiek jest naprawdę sobą”. Jak sądzisz, czy Arystoteles zgodziłby się z nim, że w samotności ujawnia się i kształtuje charakter człowieka? Wskaż właściwą odpowiedź.

- Nie, bo Arystoteles uważał człowieka za istotę społeczną, która kształtuje swoją osobowość, w tym moralność, poprzez działania wobec innych ludzi.
- Tak, bo Arystoteles uważał, że w samotności człowiek staje się moralny.
- Tak, bo Arystoteles uważał, że o dobrym charakterze człowieka decyduje wyłącznie samodyscyplina i samoograniczenie.

Ćwiczenie 5

Przeczytaj fragment *Ludzi bezdomnych* – wypowiedź inżyniera Korzeckiego. Następnie odpowiedz Korzeckiemu z perspektywy etyki cnót (przyznaj mu rację i uzasadnij to lub podaj argument na to, że się myli).

” Duch ludzki jest niezbadany jak ocean. Spójrzycie w siebie... Czy nie zobaczycie tam ciemnej otchłani, w której nikt nie był? O której nikt nic nie wie? Siłą przymusu ani żadną inną nie może być wytrzebione to, co nazywamy zbrodnią. Wierzę mocno, że w tym duchu nieogarniętym sto tysięcy razy więcej jest dobra – ależ co mówię! – w nim wszystko, prawie wszystko jest dobre. Niech tylko będzie wyzwolone! Wtedy okaże się, że złe zginie...

Ćwiczenie 6

Wskaż zdanie, którego nie mógłby wypowiedzieć zwolennik etyki cnót.

- Ludzie dobrzy to ludzie szczęśliwi.
- Człowiek dojrzewa moralnie podobnie jak nasiono zmienia się w kwiat.
- Najważniejsze w życiu to uważać, by nie czynić niepotrzebnych krzywd innym ludziom.

Ćwiczenie 7

Odsłuchaj utwór, a następnie ułóż mowę oskarżycielską lub mowę obrończą w sprawie prawdziwych mężczyzn, w której poddasz ocenie ich stosunek do cnoty.

Zbigniew Herbert

Pan Cogito o cnotcie

Nic dziwnego

że nie jest oblubienicą

prawdziwych mężczyzn

generatów

atletów władzy

despotów

Przez wieki idzie za nimi

ta płaczliwa stara panna

w okropnym kapeluszu Armii Zbawienia

napomina

wyciąga z lamusa

portret Sokratesa

krzyżyk ulepiony z chleba

stare słowa

- a wokół huczy wspaniałe życie

rumiane jak rzeźnia o poranku

prawie ją można pochować

w srebrnej szkatułce

niewinnych pamiątek

jest coraz mniejsza

jak włos w gardle

jak brzęczenie w uchu

mój Boże

żeby ona była trochę młodsza

trochę ładniejsza

szła z duchem czasu

kołysała się w biodrach

w takt modnej muzyki

może wówczas pokochaliby ją

prawdziwi mężczyźni

generałowie atleci władzy despoci

żeby zadbała o siebie

wyglądała po ludzku

jak Liz Taylor

albo Bogini Zwycięstwa

ale od niej wionie

zapach naftaliny

sznuruje usta

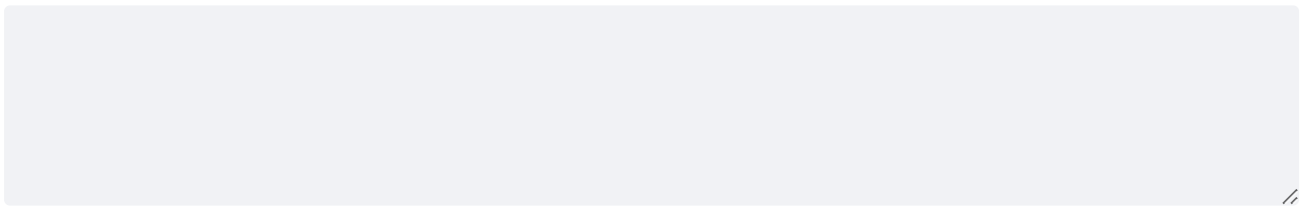
powtarza wielkie - Nie

nieznośna w swoim uporze

śmieszna jak strach na wróble

jak sen anarchisty

jak żywoty świętych

Ćwiczenie 8

Opisz trzy różne postaci, które w różnych momentach historii określały kulturowy i moralny ideał Polaków i reprezentowały, w powszechnym mniemaniu, cnoty etyczne.

” Alasdair MacIntyre

Dziedzictwo cnoty. Studium z teorii moralności

Postać jest przedmiotem szacunku ze strony członków danej kultury jako całości lub ze strony jakiejś znaczącej jej części. Postać dostarcza im określonego kulturowego i moralnego ideału

Źródło: Alasdair MacIntyre, *Dziedzictwo cnoty. Studium z teorii moralności*, tłum. Adam Chmielewski, Warszawa 1996, s. 71.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Mazur

Przedmiot: filozofia

Temat: Etyka Arystotelesa

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, uczniowie klasy I liceum, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

2) wymienia i charakteryzuje ważniejsze dyscypliny filozofii: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia przyrody, antropologia filozoficzna, teologia filozoficzna, filozofia piękna i sztuki (estetyka), filozofia polityki;

VIII. Filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych. Uczeń:

4) ilustruje na wybranych przykładach koncepcję cnoty jako trwałej dyspozycji do zachowania właściwej miary;

Lektura obowiązkowa

4) Arystoteles, fragmenty z następujących pism (w związku z działem VIII pkt 4 treści nauczania): Etyka nikomachejska (ks. II, 7–8, 1107 a), (w związku z działem XII treści nauczania): Poetyka (ks. IV, 1448 b – 1449 a);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Podasz przykłady zachowania właściwego etyce cnoty.
- Poznasz główne założenia antropologiczne Arystotelesa: o teleologicznym charakterze działania ludzkiego, koncepcję duszy oraz wynikające z niej obrazy ludzkiej szczęśliwości, etyczną teorię złotego środka.
- Zestawisz i porównasz poglądy Arystotelesa na temat ludzkiego charakteru z wypowiedziami na ten temat z obszaru literatury.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia główne założenia antropologiczne Arystotelesa;
- wyjaśnia teleologiczny charakter działania ludzkiego;
- przedstawia koncepcję duszy oraz wynikające z niej obrazy ludzkiej szczęśliwości;
- wyjaśnia etyczną teorię złotego środka.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- praca z tekstem;
- dyskusja;
- burza mózgów;
- gra edukacyjna.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do Internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna:

1. Nauczyciel przedstawia uczniom temat i cel lekcji. Wspólnie ustalają kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel zwraca uwagę uczniów na różne cele w życiu ludzi i zadaje uczniom pytanie: *Co jest najważniejszym celem w życiu człowieka?*

Faza realizacyjna:

1. **Burza mózgów.** Nauczyciel przedstawia temat: *Czym jest szczęście?*. Uczestnicy zajęć mają za zadanie zapronować swoje odpowiedzi na to pytanie. Wybrany lub chętny uczeń zapisuje odpowiedzi na tablicy.
2. **Praca z tekstem.** Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią e-materiału. Wspólne omówienie etycznej teorii złotego środka Arystotelesa. Następnie nauczyciel dzieli uczniów na grupy i prosi ich, aby na podstawie treści znajdujących się w zakładce „Przeczytaj” przygotowali odpowiedź na pytanie: *Jak zmierzać do szczęścia?* Omówienie wyników na forum klasy.
3. **Praca z multimediami** Uczniowie ponownie dzielą się na zespoły i przystępują do gry edukacyjnej (quiz). Grupy rywalizują ze sobą, rozwiązując test na czas. Zwycięzcy mogą zostać nagrodzeni, np. pozytywną oceną za aktywność. Następnie każda z grup układa dla drużyny przeciwnej po jednym dodatkowym pytaniu. Wybrany uczeń podsumowuje przebieg gry, ocenia pracę zespołów. Uczeń ten może zostać wybrany jeszcze przed rozpoczęciem gry i odgrywać rolę obserwatora.
4. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie w parach rozwiązują ćwiczenia nr 1-5 z zakładki „Sprawdź się”. Omówienie odpowiedzi na forum klasy.

Faza podsumowująca

1. W ramach podsumowania uczniowie indywidualnie pracują nad rozwiązaniem ćw. nr 7. Nauczyciel wybiera trzech uczniów, którzy na forum klasy przedstawiają swoje propozycje odpowiedzi.
2. Zalogowany na platformę nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Każdy uczeń ma dokończyć zdanie, odwołując się do wyświetlonych treści: *Zaczynam się zastanawiać...*
3. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa

Napisz opowiadanie, w którym główny bohater będzie kierował się teorią złotego środka Arystotelesa i opisz wybory, przed jakimi musiał stawać.

Materiały pomocnicze:

- Matuszak M., *Szczęście jako (najwyższy) sposób bycia człowieka: (Arystoteles, „Etyka nikomachejska” 1098 a 7-18)*, „Humanistyka i Przyrodoznawstwo” 2009, nr 15, s. 195-204.
- Skowroński L., *Arystoteles o celu ludzkiego życia. Uzasadnienie mojej interpretacji*, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” 2017, vol. 62, s. 319-330.
- Skowroński L., *Jaki sens ma „dobro” w księdze I „Etyki nikomachejskiej”?*, Przegląd Filozoficzny (Warszawa), 1992. R. 16, nr 1 (2007), s. 67-82.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Grę edukacyjną można wykorzystać jako punkt wyjściowy do rozgrywek między grupami. Kolejnym etapem quizu może być przygotowywanie pytań dla innych grup, również opartych na tekstach źródłowych.